

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 29 kwietnia 2016 r.

Adam Bodnar

XI.5601.4.2016.KM

Pani Anna ZALEWSKA
Minister Edukacji Narodowej
al. J. Ch. Szucha 25
00-918 Warszawa

Wolność myśli, sumienia i religii gwarantowana jest przez szereg aktów prawa międzynarodowego – art. 18 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, art. 9 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności czy art. 10 Karty Praw Podstawowych – jest także wolnością gwarantowaną w drodze art. 53 Konstytucji RP. Z tymi wolnościami, a także z prawem do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego związane jest prawo rodziców do wychowywania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, o którym mowa w art. 2 Protokołu nr 1 do wspomianej powyżej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, art.14 Karty Praw Podstawowych czy art. 48 ust. 1 Konstytucji RP. Wyrazem wolności, sumienia i religii oraz prawa do wychowywania dzieci zgodnie z własnym światopoglądem jest możliwość organizowania lekcji religii i etyki w ramach systemu oświaty.

Szczegółowe rozwiązania mające na celu zapewnienie równego dostępu do nauczania religii i etyki zawiera rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych szkołach i przedszkolach (Dz.U. Nr 36, poz. 155, z późn. zm.). W dniu 1 września 2014 r. weszły w życie zmienione przepisy tego rozporządzenia (uwzględniające wytyczne sformułowane w orzeczeniu Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 2010 r. w sprawie *Grzelak przeciwko Polsce*). Po wprowadzeniu tych rozwiązań Rzecznik Praw Obywatelskich podjął się sprawdzenia ich stosowania w praktyce. Celem przeprowadzonego badania było również oddanie głosu mniejszościom wyznaniowym i światopoglądowym w kwestiach, które ich bezpośrednio dotyczą. W związku z powyższym chciałbym przedstawić Pani Minister zalecenia zawarte w raporcie pt. *Dostępność lekcji religii wyznań mniejszościowych i lekcji etyki w ramach systemu*

edukacji szkolnej. Analiza i zalecenia, będącym podsumowaniem badań przeprowadzonych na zlecenie Rzecznika Praw Obywatelskich i prosić o ich rozważenie, tak żeby w nadchodzącym roku szkolnym 2016/2017 zapewnić faktyczny, równy dostęp do lekcji religii i etyki wszystkim zainteresowanym uczniom.

Z przeprowadzonych badań wynika, że **dostępność lekcji religii mniejszości wyznaniowych oraz lekcji etyki w ramach systemu edukacji szkolnej poprawiła się w ostatnich latach** – zarówno w zakresie rozwiązań prawnych, jak i praktyki oświatowej. Zalecenia Rzecznika Praw Obywatelskich dotyczą zatem przede wszystkim dalszego doskonalenia rozwiązań organizacyjnych w tych obszarach i aspektach, na które zwracali uwagę sami zainteresowani – biorący udział w badaniu.

W celu oceny faktycznej dostępności lekcji religii mniejszościowych i lekcji etyki kluczowe jest **gromadzenie odpowiednich danych statystycznych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej**. Obecnie statystyki udostępnione Rzecznikowi operują pojęciem: *liczba szkół, w których prowadzone są lekcje etyki/religii*, powinny zaś zostać uzupełnione o jednostkę statystyczną: *liczba uczniów w szkole uczestnicząca w lekcjach etyki/lekcjach danej religii*. Dopiero bowiem taka informacja pozwoli oszacować rzeczywisty dostęp do nauczania etyki i religii mniejszości wyznaniowych w polskich szkołach i monitorować jego dynamikę. W celu ochrony prawa do prywatności, informacje te muszą pozostać anonimowe, ograniczając się do liczby uczniów, nie zaś ich danych osobowych.

Wyniki badań wskazują, że szkoły rzadko informują rodziców i uczniów o możliwości zorganizowania lekcji religii mniejszości wyznaniowych i lekcji etyki na życzenie. Wskazana wydaje się nowelizacja rozporządzenia z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, tak aby **na dyrektorów szkół nałożony został obowiązek informowania rodziców i uczniów o możliwości i zasadach organizacji lekcji religii lub lekcji etyki**. Ocenę realizacji tego obowiązku należałoby wówczas uwzględnić w ramach prowadzonego nadzoru pedagogicznego, o którym mowa w art. 33 ust. 1 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2015 r., poz. 2156 z późn. zm.). Istotnym wydaje się prowadzenie kampanii informacyjnych na temat zasad organizowania lekcji religii i etyki, mających na celu zwiększenie dostępu do nauczania religii mniejszościowych kościołów i związków wyznaniowych oraz lekcji etyki. Ważne jest także uwzględnienie w ramach konferencji i innych spotkań informacyjnych organizowanych przez kuratoria oświaty kwestii równego traktowania w dostępie do lekcji religii mniejszościowych oraz lekcji etyki – dobrą praktyką jest zapraszanie przedstawicieli kościołów i związków wyznaniowych do zaprezentowania aktualnych potrzeb w tym zakresie. Ze względu na pojawiające się głosy dotyczące negocjowania ze strony szkół istnienia danego kościoła lub związku wyznaniowego,

warto do informacji tych dołączyć listę oficjalnie zarejestrowanych kościołów i związków wyznaniowych.

Naruszeniem wolności sumienia i wyznania oraz prawa do nieujawniania swojego światopoglądu, przekonań religijnych czy wyznania są przypadki **żądania składania deklaracji o odmowie uczestnictwa w lekcjach religii lub etyki, czy też wymaganie wyrażenia życzenia udziału w takich lekcjach w obecności innych rodziców i uczniów**. Warto upowszechnić dobrą praktykę, jaką jest rozdawanie rodzicom i uczniom formularzy, w których zaznaczaliby, czy życzą sobie zorganizowania lekcji religii lub lekcji etyki z informacją, że możliwe jest uczęszczanie jednocześnie na lekcje różnych religii i lekcje etyki. Szczególnie istotne wydaje się podkreślanie przez dyrektorów szkół i kuratorów oświaty, że uczniowie nie są zmuszeni wybierać pomiędzy tymi lekcjami.

Istotne jest również, aby dyrekcja szkoły nie tylko nie obarczała zainteresowanych rodziców i uczniów ciężarem zorganizowania lekcji religii lub lekcji etyki, ale również w większym stopniu wykazywała własną inicjatywę w tym zakresie. Dotąd wielokrotnie to na rodzicach, uczniach, ale także przedstawicielach mniejszościowych kościołów i związków wyznaniowych spoczywał ciężar zorganizowania lekcji religii mniejszościowych i lekcji etyki, w tym np. zapewnienie odpowiedniego nauczyciela. Z tego powodu, konieczna wydaje się nowelizacja rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych szkołach i przedszkolach, tak aby wśród podmiotów uprawnionych do składania wniosku do szkoły publicznej o zorganizowanie lekcji religii, znalazły się również kościoły i związki wyznaniowe.

Należy dążyć do ogólnego usprawnienia działań przygotowawczych oraz przyjętego sposobu organizacji zajęć – **uczniowie, którzy zdecydowali się na wybór tych zajęć nie powinni być zniechęceni trudnym dojazdem, dodatkowym czasem oczekiwania na lekcje czy koniecznością wyboru pomiędzy lekcjami etyki a innymi zajęciami dodatkowymi**. Na szczególne zainteresowanie zasługuje przy tym trudna sytuacja w dostępie do lekcji religii mniejszościowych dzieci z rodzin zamieszkujących obszary o niewielkiej liczbie wyznawców danej religii. Konieczne jest dołożenie większych starań ze strony szkół i organów prowadzących w celu zapewnienia tym uczniom równego traktowania, m.in. poprzez usprawnienie uzgodnień między poszczególnymi gminami w sprawie prowadzenia lekcji i uwzględniania ocen z lekcji religii na świadectwach oraz wynagrodzeń dla nauczycieli.

Uwagę należy również zwrócić na wprowadzenie rozwiązań organizacyjnych zapewniających, by **oceny z lekcji religii prowadzonych w ramach systemu oświaty były każdorazowo uwzględniane na świadectwach szkolnych** – tak jak ma to miejsce w przypadku lekcji religii rzymskokatolickiej. Istotne jest informowanie organów

prowadzących o wyznaczonym terminie (powiązany z terminem zebrania rady pedagogicznej zatwierdzającej wyniki klasyfikowania i promowania uczniów), w jakim należy doręczyć zaświadczenie, żeby ocena z lekcji religii czy etyki została zamieszczona na świadectwie szkolnym.

Dyrektorzy szkół powinni także zapewnić **prowadzenie lekcji etyki przez nauczycieli z odpowiednimi kwalifikacjami**, co Rzecznik wielokrotnie sygnalizował Ministrowi Edukacji Narodowej. Wymaga to wspierania tych pedagogów, którzy chcieliby podwyższyć swoje kwalifikacje zawodowe o uprawnienia do nauczania etyki. Warto przy tym mieć na względzie, że odmowa zorganizowania lekcji ze względu na trudności z zatrudnieniem nauczyciela nie powinna mieć w ogóle miejsca. Dodatkowo ze względu na konieczność zapewnienia neutralności światopoglądowej lekcji etyki, w mojej ocenie niewskazane jest powierzanie prowadzenia lekcji etyki katechetom i katechetkom. Należy też kontynuować proces zwiększania liczby etatów w szkołach dla nauczycieli etyki z dostosowaniem ich do faktycznej i planowanej liczby uczniów deklarujących zainteresowanie uczestnictwem w tych lekcjach, w oparciu o odpowiednie dane statystyczne.

Wreszcie analiza obecnego stanu prawnego pozwoliła mi postawić wniosek, że **osoby doświadczające dyskryminacji ze względu na religię, wyznanie lub światopogląd w obszarze edukacji, nie są objęte wystarczającą ochroną prawną**. Niezbędna jest zatem nowelizacja ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.), tak aby obowiązek organizowania lekcji etyki – podobnie jak obowiązek organizowania lekcji religii – nałożony był na szkoły i organy prowadzące aktem prawnym mocy ustawy, nie zaś wyłącznie rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej. Mając na uwadze, że rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych szkołach i przedszkolach nakłada obowiązek zorganizowania na życzenie rodziców lekcji religii także na przedszkola, zasadnym wydaje się nałożenie na przedszkola takiego obowiązku również w przypadku życzenia zorganizowania lekcji etyki. Zwiększeniu ochrony prawnej ofiar dyskryminacji ze względu na religię i światopogląd w obszarze edukacji służyłaby także nowelizacja ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. Nr 254, poz. 1700 z późn. zm.), tak aby dyskryminacja w obszarze edukacji była zakazana ze względu na wszystkie wymienione w niej przesłanki, w tym – religię i światopogląd.

Wyrażam nadzieję, że przedstawione w raporcie wnioski i zalecenia przyjmie Pani Minister ze zrozumieniem, jednocześnie deklaruję gotowość do dalszej współpracy w zakresie pełnego urzeczywistnienia równego dostępu do nauczania religii lub etyki dla wszystkich uczniów. Działając na podstawie art. 13 ust. 1 pkt. 2 oraz art. 16 ust. 2 pkt 1

ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2014 r., poz. 1648 z późn. zm.), zwracam się do Pani Minister z uprzejmą prośbą o ustosunkowanie się do przedstawionych wyżej rekomendacji oraz rozważenie odpowiedniej nowelizacji wymienionych aktów prawnych.

Podpis na oryginale

Załącznik: 1